

immutabilitati non sint contraria; universali tamen rerum ordini contraria sunt, et vera sunt miracula. Patet ergo, Spinosam miraculorum essentiarumque notionem omnem pervertisse, et falso divinae immutabilitatis praetextu in divinam omnipotentiam iniurium fuisse. Quae autem de miraculorum notionem tradidimus, apprime conveniunt cum doctrina Sancti Augustini *lib. 6. de genes. ad litt. cap. 17.*: non enim ista quum fiunt contra naturam, fiunt nisi nobis, quibus aliter naturae cursus innouit; non autem Deo, cui hoc est natura, quod fecerit.

ARTICVLVS IV.

De Deo Domino et ab hominibus colendo.

DEO COMPETIT DOMINIVM IN OMNES CREATURAS, ESTQVE PROINDE EARVM DOMINVS.

I. Prob. Etenim Deus hunc mundum adspetabilem omnesque creaturas ex nihilo liberrime produxit, et ita conservat, ut cessante actione divina, in nihilum reciderent omnia. Igitur Deus pleno in omnes creaturas dominio fruitur, ac proinde de toto universo et de omnibus creaturis potest pro suo arbitrio disponere, quum nihil insit creaturis, quod non habeant a Deo. Disponere igitur potest de liberis hominum actionibus. Itaque voluntas Dei debet esse homini loco propriae voluntatis. Atque hinc patet, quid sit *abnegatio* propriae voluntatis scilicet, propositum firmum, nihil quidquam volendi aut agendi, nisi quod sit divinae voluntati conforme.

DEVS VULT, VT HOMO ACTIONES SVAS LIBERAS AD SVI ALIORVMQVE HOMINVM PERFECTIIONEM DIRIGAT.

II. Prob. Quum enim Deus sit summe bonus erga homines ita, ut nulla maior bonitas concipi possit: bonus vero erga alios ad aliorum perfectionem promovendam pronus sit; fieri non potest, ut Deus non velit, hominem actiones suas liberas ad sui aliorumque hominum perfectionem dirigere; id ergo Deus vult. Hinc ut homo voluntati divinae conformiter agat, non sufficit, ut suam promoveat perfectionem, sed requiritur quoque, ut pro viriis aliorum hominum perfectioni inserviat, nec quidquam faciat, quod ad aliorum imperfectiionem quomodocumque tendat. Et ideo non vult Deus, ut homo bonum suum promoveat cum malo alterius. Itaque ex iure Dei in creaturas fluit haec hominis obligatio: nempe, ut suas actiones liberas ad gloriae divinae divinorumque attributorum manifestationem, hoc est, ad sui aliorumque hominum perfectionem dirigat. Atque ex eodem iure fluit amor Dei, amor sui ipsius, hoc est, propriae perfectionis, et amor proximi. Praeterea quum amor sui ipsius et amor proximi fluant ex Dei dominio, ex infinita Dei perfectione, illiusque bonitate infinite summa; patet, Deum super omnia amandum esse, nosque ipsos et alios propter Deum esse diligendos.

IVRE DOMINII DEO COMPETIT IVSTITIA VINDICATIVA.

III. Prob. Nam iustitia vindicativa dicitur,

qua poenae decernuntur et irrogantur male facientibus seu divinam voluntatem violantibus. Poena autem est malum physicum ab eo, qui alterum obligandi ius habet, immissum ob aliquod malum morale. Igitur ex supremo Dei dominio fluit iustitia vindicativa. Itaque timendus est Deus, sed timore *filiali*, nempe iustitia Dei vindicativa non debet influere in determinationem voluntatis, nisi quatenus ex ea colligitur, hanc esse Dei voluntatem, ut hoc faciamus, illud omittamus. Et quidem quum Deus super omnia amandus sit, timor, quem Deo debemus, est timor filialis. Nempo sollicite cavendum est, ne aliquid faciamus, quod Deus fieri non vult, nec omittamus, quod vult fieri. Timori filiali opponitur timor *servilis*, si nempe poenae metu quis adactus aliquid fecerit. Timor servilis non est officium erga Deum, sed medium cohibendi voluntatem malam, ac proinde utilis est et bonus. Haec sunt fecundissima theologiae naturalis principia, ex quibus derivare possunt prima legis naturalis praecepta. At particulares casus et horumce principiorum usum fusius explicare, ad ethicam pertinet.

CULTVM TVM INTERNVM TVM EXTERNVM
DOMINII IVRE DEO DEBERI, MANIFESTE
PATET.

IV. Prob. Quum enim Deus in liberas hominum actiones tum internas tum externas plenum habeat dominium, non solum actiones internas sed etiam externas ad manifestationem gloriae divinae dirigere debemus; sed hoc est Deum colere, cul-

tu nempe interno, si in actionibus internis consistat, et cultu externo, si consistat in actionibus externis, ergo actibus internis atque externis Deum colere debemus. Deum ergo debemus invocare, Deo gratias agere. Et quum tota hominis vita moralis non sit nisi actionum liberarum complexio, quae quidem actiones ad gloriae divinae manifestationem rectumque finem dirigi debent; hinc tota hominis vita perpetuus cultus divinus esse debet ita, ut homo Deo vivere et mori debeat. Ex his omnibus evidens est, dari religionem, nempe modum colendi Deum. Si religio ex principiis rationis seu ex iis, quae in theologia naturali demonstrata sunt, definiatur; tunc religio dicitur *naturalis*. Si autem ex revelationis auctoritate definiatur, *revelata* appellatur. Religionem naturalem dari, iam demonstrabimus, sive Deum actibus internis atque externis colendum esse, quod quidem a nemine negari potest, nisi Deum ipsum negaverit. Quia vero religionis revelatae necessitas ex theologiae naturalis principiis demonstrari potest, ideo sit

CONCLUSIO.

REVELATIONIS NECESSITAS DEMONSTRATUR.

I. Quamvis universalissima religionis naturalis praecepta homini sua ratione utenti ita comperta sint, ut deleri nequaquam possint; eorumdem tamen praeceptorum usus conclusionesque particulares ex iisdem praeceptis eruendae concupiscentia, cupiditate inordinatisque adfectibus saepe corrumpuntur. Conclusiones omnes ab universalissimis

theologiae naturalis principiis eodem non distant intervallo. Aliae sunt propriiores, remotiores aliae, quae non sine multiplici ratiocinationum nexu colliguntur. Hanc vero longiorem ratiocinationum seriem persequi non possunt rudes atque illiterati homines. Hanc ratiocinationem fuse exponit S. Thom. 1. 2. quaest. 94. art. 6. : *ad legem naturalem pertinent primo quidem praecepta universalissima, quae sunt omnibus nota. Secundario autem quaedam praecepta magis propria, quae sunt conclusiones quasi propinquae principiis. Quantum ergo ad illa principia communia lex naturalis nullo modo potest a cordibus hominum deleri in universali; deletur autem in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile propter concupiscentiam vel aliquam aliam passionem. Quantum vero ad alia praecepta secundaria, potest lex naturalis deleri de cordibus hominum vel propter malas persuasiones, eo modo etiam, quo in speculativis errores contingunt circa conclusiones necessarias, vel etiam propter pravas consuetudines et habitus corruptos.*

Tristissima experientia haec ratiocinatio confirmatur. Ex praedictis enim causis tanquam ex mala radice pullularunt innumera errorum monstra. Qui ad hoc praeceptum attenderit : *alteri faceris, quod tibi fieri velis*, facile concludet, proximum suum diligendum esse. Qui autem attenderit ad praeceptum aliud : *alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis*, facile intelliget, nemini vel per furtum vel per adulterium vel alia qualibet iniuria no-

endum esse. Ita autem apud quasdam gentes depravata fuere haec principia, ut furtum uxorumque communitatem licita esse putaverint. Apud alias nationes barbaro pietatis abusu parentes senio confecti enecabantur. Si autem tanta sit hominum caecitas, ut ipsas e corde deleant conclusiones, quae ex lege naturali proxime deducuntur, quantum magis obscurare et delere facile est conclusiones, quae non sine multiplici ratiocinationum anfractu colliguntur?

Neque barbarae tantum gentes rudesque homines in theologiae naturalis crassa supinaque ignorantia versati sunt; sed eadem fere mentis caligine laborarunt ingeniosissimi doctissimique homines divinae revelationis auxilio destituti. Plato inter antiquos sapientissimus habitus, qui tot ac tanta de animorum immortalitate egregie scripsit, de hoc tamen dogmate firmitatem non habuisse videtur. In *Timaeo* enim, quum de hoc sermonem habiturus esset: dixit, satis sibi esse, si in re tam difficili verisimilia diceret. Omni religionis notione sese caruisse propriis verbis testatur Cicero *lib. 2. de divinatione: retinetur autem, et ad opinionem vulgi, et ad magnas utilitates republicae mos, religio, disciplina.* In ipsa Dei notione immaniter crasse cultiores quoque veteres philosophos, certissimum est. Zenonis reliquorumque stoicorum errores ita exponit Cicero *lib. 4. quaest. acad.: Zenoni et reliquis fere stoicis aether videtur summus Deus mente praeditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quasi maiorum est gentium stoicus, solem dominari et rerum potiri, putat. Itaque cogimur dissensione sapientium domi-*

num nostrorum ignorare, quippe qui nesciamus, soli an aetheri seruiamus. Sed nihil opus est in re notissima diutius immorari. Nemo enim ignorat monstrosa de ipso supremo numine et lege naturali veterum philosophorum commenta. Quod ergo philosophi revelationis face illustrati de theologia naturali tam sancte et praeclare scripserint, non excellentiori ingenio sed maxime divino lumini tribuendum est. Hinc cum Lactantio exclamandum est: *o quam difficilis est ignorantibus veritas, et quam facilis scientibus... Deo soli opera sua nota sunt; homo autem non cogitando aut disputando adsequi eum potest, sed discendo et audiendo ab eo, qui scire solus potest et docere, lib. 2. de falsa sap. cap. 14.* Ex his omnibus concludit Lactantius *lib. 3. cap. 25. : philosophia non est sapientia, si ab hominum coetu abhorret... Quid si natura hominis sapientiae capax est, oportuit opifices et rusticos et mulieres et omnes denique, qui humanam formam gerunt, doceri, ut sapiant.* Itaque tandem ex hactenus explicata probationum serie ita argumentamur. Necessaria est revelatio, si satis non sint theologiae naturalis principia; atqui ex demonstratis non sufficiunt theologiae naturalis principia, quae ab hominibus non solum misere corrupta fuisse, sed etiam ad omnium captum accommodata non esse ostendimus; ergo in religionis negotio necessaria est revelatio.

II. Ex corrupta supremi numinis legisque naturalis notione sponte fluebat ipsa divini cultus depravatio. Hinc tot nati sunt *fanatici* et *superstitiosi* cultus pro varia, quam unusquisque sibi fin-

gebat, divini numinis idea, quod quidem variis exemplo declarabimus. Deus est rerum omnium conservator, ipsique tribuendum tamquam causae primae, quod globus terraqueus, qui ab hominibus et animalibus habitatur, in tali conservetur statu, ut sit habitabilis. Quamobrem quum viderent persarum philosophi, remoto sole, globum nostrum in chaos quoddam converti, nec vegetationi amplius esse locum, hominibus ac animalibus esse pereundum; ideo solem rerum omnium conservatorem, omniumque naturalium effectum primam causam esse putarunt. Hinc delati divini honores soli, erecta templa, sacrificia perpetrata. Alii astra coluerunt deos, et in iis effectuum naturalium causas quaesiverunt. Hinc nata est astrologia: hinc variis sideribus cultus exhibiti. Eiusdem criminis rei accusari non debent, qui futuros eventus in certo quodam planetarum adspectu etiam num hodie investigare non dubitant, sed a *superstitione* vel saltem a *fatuitate* excusari non possunt.

Non solum superstitiosi et fanatici cultus diis decernebantur, sed etiam nefandi atque inhumani. Hinc merito de his execrandis impietatibus cecinit Lucretius: *tantum religio potuit suadere malorum!* Qui Bacchum deum colebant, ebrietate, qui Venerem, impudicitia sua festa peragebant, atque hinc horrenda bacchanalia sollemnia, quae quidem religioso silentio premere iubet pudor. In barbariam ipsa vertebatur religio. Apud barbaras quasdam gentes filios suos idolo Moloch flammisque parentes devovebant. Alii idolo Baal, alii Saturno filios suos immolabant. Furor ille ad cartha-

ginienses manavit; apud quos in calamitatibus publicis frequentissima erant horrenda haec sacrificia. Hanc cultus barbariem non exhorruerunt ipsi romani. Curtius et ambo decii sese morti devoverunt. humanum sanguinem a diis ultoribus expositi, putantes. Eo usque pervenit crudelitas, ut vivi sepe larentur homines ad evertenda reipublicae pericula. Longius esset referre diversissimos atque immanissimos cultus, quibus deturpata fuit antiquitas religio naturalis ipsaque humanitas. Inter christianos quoque summa est cultus dissensio. Superstitionis, immo et idololatriae catholicos accusarunt recentiores haeretici. Quisquis erit in tantis controversiis iudex, nisi qui falli et fallere non potest? Ipsa nempe divinae revelationis auctoritas. Et quidem ut praeclare ratiocinatur Lactant. *lib. 3. cap. 27: nihil ne illi*, philosophi scilicet, *verisimile praecipiant? immo permulta, et ad verum frequenter accedunt; sed nihil ponderis habent illa praecepta, quia sunt humana, et auctoritate maiori, id est, divina illa carent. Nemo igitur credit; quia tam se hominem putat esse, qui audit, quam esse ille, qui praecipit.* Neque dicatur, principis auctoritate cultum praescribi posse. Talis enim cultus principis imperio constitutus mere civilis foret, nec religionis nomen mereretur. Divinae auctoritatis necessitatem agnoverunt *politici* legislatores, qui sectarum suarum commenta numinis alicuius auctoritate semper protexisse leguntur. Itaque hanc secundam probationem non secus ac primam simili argumento concludere licet. Necessaria omnino est etiam, quod ad cultum externum, revelationis auctoritas, si tanta sit cultuum varietas,

quae nullo hominum iudicio, nulla privata auctoritate tolli ac dirimi possit; atqui rem ita se habere constat ex hactenus relatis; ergo revelatio necessaria est in rebus ad religionem spectantibus.

III. Revelationis necessitatem demonstrat ipsa religionis divinae notio. Religionis obiectum, principium et finis est Deus ipse, nempe ens infinitum, menti limitatae incomprehensibile. Religio igitur multa continere debet *supra rationem*, seu mysteria rationi omnino impervia, quae ad theologiam naturalem non pertinent. Divina attributa illorumque summa consensio altissimum sunt mysterium nullo rationis naturalis lumine cognoscendum. Non solum Deus est rerum omnium creator atque conservator; sed praeter haec duo supremi auctoris beneficia, innotescere etiam debuit, an Deus pro sua infinita bonitate aliis non cumulaverit gratiis, quae ad salutem aeternam referuntur. Ignorare debuit homo, quid post hanc mortalem vitam sperandum bonis, quid timendum improbis. Dogma religionis primum, quo veluti fundamento nititur est ipsa animae immortalitas, quod quidem dogma licet in theologia naturali demonstratum, in dubium vocarunt aliqui, negarunt alii. Praemiorum poenatumque aeternitas aliud est spei tremorisque plenum religionis decretum, cuius quidem veritatem divina auctoritate hominibus certo cognitam esse, oportebat. Ex hac demonstratione duabusque praecedentibus patet, revelationis necessitatem duplici modo considerati posse, vel in ordine ad ipsas etiam veritates, quae ex principis rationis colliguntur, vel in ordine ad dogmata sublimiora, quae intellectus finiti vim omnem lon-

ge superant, et sine revelatione cognosci non poterant. Pro utroque veritatum genere revelationis necessitatem demonstravimus.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obiect. 1. Revelationis necessitas demonstrari solet ex summa inter homines etiam cultissimos discordia circa legis naturalis praecepta. At multo obscurior est revelatio, quae eam certe non habet evidentiam, quam praeseferunt ipsa legis naturalis principia. Revelatio enim fallaci sensuum factorumque testimonio innixa est. Lex autem naturalis purissimo innititur rationis lumine. Et quidem adfulgente etiam revelationis luce, non tamen dissipatae sunt opinionum tenebrae: atque hinc tanta sectarum varietas. Vnde sic argumentari licet: minime necessaria est auctoritas illa, quae rationis legisque naturalis luci nihil addere potest; atqui sic se habet religio revelata; ergo nulla est revelationis necessitas. Resp. N. min. Singulas obiectionis partes explicabimus. Vniversalissima legis naturalis principia fulgentissimo quidem splendent lumine, et ex hominum cordibus deleri non possunt. At conclusiones ex iisdem principiis etiam proximius eruendas non solum concupiscentia et cupiditate sed ignorantia quoque corrumpi, demonstravimus. Itaque falsum omnino est, revelationis auctoritatem legis naturalis lumini nihil addere. Etenim quum evidentissima sint credibilitatis motiva, ipsa motivorum ratione evidenter credibilia fient remotiora legis naturalis principia, quorum notio cupiditatis vel ignorantiae tenebris obscuratur. Praeterea religionem non sola lege naturali contineri demonstra-

vimus sed sublimioribus quoque mysteriis, quae intellectus limitati vires longe superant. Porro ad mysteriorum illorum fidem omnino necessariam esse revelationis auctoritatem, nemo negabit.

Itaque patet, revelationis auctoritatem ipsi legi naturali vim addere, omnem obscuritatem dirimere, atque mysteriis totam fidem, eamque omnino indubitam facere. Neque est, quod obiiciatur tanta, quae in suis erroribus confidunt, sectarum varietas. Quod enim motivorum evidentia non vincatur tot hominum pertinacia, ad fit, quod ad motiva non satis adverterint, atque difficultatibus, quas altissima religionis mysteria continent; opprimantur superba illorum ingenia. Praeterea iniquis praediciis et inordinatis adfectibus impeditur iudicii aequitas, tantamque menti caliginem offundunt crimina, ut fulgentissimam motivorum lucem actu non percipiant flagitiosi homines. Quanta autem sit motivorum credibilitatis evidentia, repetendum est ex *art. 3. part. 3. log. cap. 2.* Certum autem est, fidem divinam maiorem habere auctoritatem, quam rationem ipsam; idque dictat ipsa met ratio, quae iubet, minus certo praefarendum esse, quod certius est. At certius est id, quod Deus dicit, verum esse, quam id quod nobis ratio persuadet; quum magis a Dei natura abhorreat, ut fallat, quam a nostra, ut fallamur. Non tamen res ita est intelligenda, quasi fides a ratione nullatenus pendeat. Nam ut iam antea observavimus cum S. Augustino *epist. 122: fides rationem praesupponit, et numquam induci possemus ad ea, quae sunt supra rationem credenda, nisi ipsa ratio nobis persuaderet; rationi*

enim maxime consentaneam est, divinae nos auctoritati captivos subsedere. Quamvis ergo Apostolus iubeat *captivare intellectum in obsequium fidei*; id tamen, ut temere et sine ulla ratione faciamus, non exigit; quum Deus evidentissima et omnium intelligentiae accommodata supeditaverit credibilitatis motiva. Porro meminisse oportet, quod saepe monuimus, heic sermonem non esse de fide, quatenus est gratia aut virtus divinitus infusa; sed tantum de fide, quatenus est persuasio naturalis ex motivis credibilitatis oriunda.

Obiect. 2. Quum Deus sit communis atque optimus omnium hominum pater, ab ipso mundi exordio sine ullo temporum locorumque discrimine universum genus humanum revelationis lumine illustrare debuisset. Aequalis enim erat apud omnes populos revelationis necessitas. Atqui nec ab ipso mundi exordio locum habuit revelatio, neque deinde beneficium illud ad omnes gentes manavit; ergo revelatio necessaria non est. Respondeo, totum illud argumentum ambiguitate laborare. Dum revelationis necessitas demonstratur, illa quidem necessitas se tenet ex parte creaturae, non autem ex parte Dei. Quod vero immediata revelatione gentes plurimae caruerint, respondendum est cum S. Augustino: *Dei iudicia oeculta sunt multa, iniusta nulla, de civit. Dei lib. 18. cap. 18.* Et quidem iam demonstravimus, altissima esse divinae providentiae arcana et finitis mentibus longe impervia. Revelationis necessitatem ex parte hominis demonstrasse, satis sit. Haec obiectio coniuncta est cum theologica quaestione; *utrum Deus auxilia ad salutem sufficientia infidelibus conferat?*

Verum hanc disputationem philosophis attingere non licet. Breviter tantum observabimus, varias a theologis huic obiectioni responsiones adhiberi. Alii respondent, nullam in Deo esse iniustitiam, quod infidelibus non conferat saltem immediatam revelationis gratiam. Iniustitiam enim locum dumtaxat habere dicunt in iis, qui digni sunt, non autem in indignis. At infideles omnes tum propter peccatum originale tum propter peccata actualia indigni sunt gratia, quae ad fidem venire possint. Illi autem theologo utuntur ratiocinatione et auctoritate S. Augustini in *epist. ad Sixtum* pellagianos refellentis: *parum attendunt*, inquit S. Doc., *quod debita reddatur poena damnato, indebita gratia liberato, ut nec ille se indignum quaeratur, nec dignum se iste gloriatur: atque ibi potius nullam fieri acceptionem personarum, ubi una eademque massa damnationis et offensionis involvit, ut liberatus de non liberato discat, quod etiam sibi supplicium convenerit, nisi gratia subveniret.* Respondent theologo alii, neminem in locis tam dissitis morari, aut cum gentibus ita barbaris conversari, quem Deus non pertrahat sufficientibus auxiliis ad sui cognitionem, qualem esse oporteat, ut hinc Deus moveatur ad impertendum huic homini vel per se vel per angelum vel per hominem ad id delegatum revelationem verae fidei in Christum, per quem salvabitur. Haec est expressissima S. Thom. doctrina *art. II. quaest. 14. de veritate: si aliquis taliter nutritus in sylvis ductum rationis naturalis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per inter-*

nam inspirationem revelaret ea, quae sunt ad credendum necessaria; vel aliquem fidei praedicatorum ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium... Quamvis non sit in nostra potestate cognoscere ea, quae sunt fidei ex nobis ipsis; tamen si fecerimus, quod in nobis est, ut scilicet ductum naturalis rationis sequamur; Deus non deficiet nobis ab eo, quod nobis est necessarium. Haec pauca dicta sint, ex quibus patet, non deesse theologicis rationes, quae propositae obiectioni satisfaciant. Verum quia haec philosophos, non theologos agere debemus; satis erit advertere, obiectionem hanc eandem omnino esse cum vulgari argumento, quod ex mali moralis permissione ad impugnandam divinam providentiam desumere solent religionis hostes. Igitur ne actum agamus, legantur, quae iam explicata sunt de providentia divina.

Quod spectat ad revelationis antiquitatem, eandem cum ipso mundo aetatem habet ita, ut nullo tempore defuerit cognitio verae illius religionis, quam Deus pro temporum varietate et convenientia hominibus sancte et inviolate praescripsit. Revelationis veritatem non solum in lege mosaica atque evangelica, sed etiam in lege naturae demonstrant theologi. At philosophis demonstrasse satis sit revelationis necessitatem. Vberior responsio repeti debet ex sacra theologia, divina omnino scientia.

Obiect. 3. Ad definiendum aliquem cultum externum, et ad credenda religionis mysteria necessariam esse revelationis auctoritatem, demonstratum quidem est. At cultus externus indifferens

omnino videtur. Quum enim Deus perspectas intime habeat hominum mentes, de cultu externo, de modo colendi parum curat, dummodo colatur atque adoretur in spiritu et veritate. Tandem necessario credenda esse religionis mysteria, constare non potest nisi revelationis auctoritate, ac proinde id ponitur, quod est in quaestione, et demonstratio in hac parte est manifesta *petitio principii*. Sic ergo argumentari licet: revelationis necessitas non demonstratur, nisi ipsa quoque demonstraretur obiecti revelati necessitas, atqui externi cultus et mysteriorum necessitas non demonstratur; ergo neque demonstratur revelationis necessitas. Resp. C. mai. N. min. Et primo quidem necessarium esse cultum etiam externum, iam demonstravimus variis rationibus, quibus hae aliae adiungi possunt. Quum omnes actiones ad nostram aliorumque perfectionem dirigere teneamur, pietatis et religionis exemplo aliis praebere debemus. Haec autem exempla per cultum externum manifestari possunt. Cultus mere internus satis non esset ad religionem pietatemque in plurimis hominibus excitandam. Singulis, praesertimque rudioribus hominibus aequaliter datum non est cognoscere, quid Deo debeant, quem cultum etiam internum debeant exercere. Eos ergo aliorum hominum exemplo erudiri oportuit. Eadem vero argumenta, quae cultus externi necessitatem ostendunt, probant quoque, cultum aliquem divina revelatione acceptum fuisse. Et enim si uniuscuiusque arbitrio permissus fuisset divinus cultus, illa cultus indifferentia non solum discordiam confusionemque maximam, sed et superstitionem induceret, variaeque pareret errorum

monstra, quibus infectas fuisse demonstravimus cultissimas etiam gentes revelationis lumine destitutas. ; Equis autem crediderit Deum optimum, qui vilissimorum quoque animalculorum actiones providentia sua gubernat, in re maximi momenti genus humanum neglexisse, divinumque cultum uniuscuiusque levitari et inconstantiae reliquisse? Tandem quod spectat ad ultimam objectionis partem, iam demonstravimus, Deum pro hominum officio coli non posse, si divina ignoremus beneficentia: si nesciamus, quid sperandum, quid timendum: si alia multa ignoremus dogmata, quae sine divinae revelationis beneficio cognosci non possunt. Porro sola ratione haec contra incredulos pugnamus. Quum autem fidei dogma sit, fidem ac proinde et revelationem esse necessariam ad salutem, quaestio tota statim per ipsam revelationem dirimi potuisset. Sed maxime inculcandum est ecclesiasticis viris, et iis praesertim, quibus fidem tueri atque propagare incumbit ex vitae ratione et instituto, ut nullis utantur argumentis, nisi ab adversariis vel sponte vel probationum vi fuerint concessa.

Antequam hanc disputationem absolvam, a theologia naturali alienum non esse arbitror, genuinos saltem praecipuos revelationis characteres exponere. I.^o Quamvis revelatio plurima contineat mysteria, quae supra rationem longe eminent, nihil tamen contra rationem potest continere. Huius characteris abusus est non satis deplorandus apud superbos impiosque homines, qui sibi facile persuadent, rationi id esse contrarium, quod ipsi non intelligunt. Itaque ad reprimendam talium ingenio-

rum proterviam ipsa revelationis auctoritate constare omnino debuit supremus et infallibilis iudex; alioqui perpetuae forent controversiae nulla auctoritate finiendae, ac proinde nulla esset revelationis utilitas. Hanc autem auctoritatem ad ecclesiam pertinere, in theologia demonstratur. II.º Licet revelatio veritatibus necessariis, quarum falsitas contradictionem involvit, repugnare non possit; contraria tamen esse potest veritatibus, contingentibus; quae non sunt absolute necessariae. Exempli causa, divina revelatio docet, virginem concepissee sine commercio cum viro. Haec veritas contradictionem involveret, nisi apponeretur conditio, quod nempe conceptio non fiat naturaliter. Porro divina revelatio docet, hanc conceptionem supernaturaliter seu per miraculum factam esse; ac proinde contradictio est tantummodo apparens. Ex praecedenti ratiocinatione evidens est, iudicium de veritatum necessitate et contingentia ad nullam auctoritatem privatam pertinere. III.º Revelatio nihil continere debet theologiae naturali contrarium. Etenim in theologia naturali tractatur de divinis attributis, quae sunt veritates aeternae et necessariae, quibus proinde repugnare non potest revelatio. Praeterea theologia naturalis generatim demonstrat officia hominis erga Deum, erga se ipsum, et proximum. Quum autem officia illa ex infinita Dei perfectione, ex illius infinita bonitate atque ex supremo Dei in creaturas dominio profluere demonstraretur, patet, revelationem nihil docere posse, quod sit his officii contrarium. Tandem quum officia hominis erga Deum praecipiant, ut singulas actiones ad perfectionem

nostram dirigamus; revelatio nihil potest praecipere, quod morum sanctitati atque perfectioni aduersetur. Immo quum ex legis naturalis in hominum mentibus corruptione demonstrata sit revelationis necessitas; legis naturalis lumen in nobis accendere debuit revelatio, corruptos homines ad castam morum doctrinam revocare, generi humano suam originem demonstrare, ultimumque finem, supremum nempe bonum ostendere. iv.° Revelatio divina sibi ipsi contradicere non potest, hoc est, modo aliquid tamquam verum docere non potest, modo tamquam falsum relicere. Id enim divinae veracitati repugnat. Quamvis autem revelatio divina sibi ipsi contradicere non possit, obscura tamen revelationis dogmata nondum definita ecclesiae auctoritate illustrari possunt et definiri, numquam vero immutari. Nec tamen perpetuae revelationis veracitati contrarium est, quod Deus pro temporum et circumstantiarum varietate leges abrogare, aliasque substituere possit. Talis enim variatio ad *oeconomiam* dumtaxat pro vario hominum statu pertinet. Ita lex vetus fuit bona: *lex quidem sancta, et mandatum sanctum et iustum et bonum*; inquit Apostolus *ad Roman.* 7. Lex autem nova non differt a veteri, quantum ad finem ultimum, sed tantum quantum ad modum. v.° Recensitos revelationis characteres *negativos* appellare licet. At *positivum* et luculentissimum divinae revelationis testimonium praebent miracula et prophetiae; de quibus quum antea iam plura dicta fuerint, superest, ut varia, quae in his institutionibus dispersa leguntur ad demonstrandam religionem argumen-

ta, haec brevissime colligam, et sub uno veluti adspectu exhibeam.

Absurdissimum est, ex fortuita partium congerie tumultuarioque conflictu pulcherrimum hunc mundum universumque rerum ordinem prodiisse. Rerum omnium auctorem esse, demonstratur, ens a se, infinite perfectum, infinita intelligentia praeditum. Quis autem sibi persuadere poterit, ens illud sapientissimum, quod creaturas e nihilo eduxit, illas deinde caeco fato relinquere, illas nihil curare, et omnia ad ultimum finem non dirigere? Igitur supremus rerum omnium auctor res omnes sapientissime regit atque gubernat.

Nemo sane, nisi sensui intimo renuntiaverit, sibi in animum poterit inducere, erroneam et fallacem esse propriae libertatis conscientiam, nos esse pura putaque automata sine ulla potestate. Quis sibi persuadebit, bona vel mala actione perpetrata, se non potuisse hanc committere; illam omittere? Igitur homo liber est.

Nemo nisi barbarus crediderit, inter morales hominum actiones nullum esse discrimen, sed actiones omnes esse indifferens ita, ut amico nobis benefico crudeli manu mortem intentare vel gratum animum significare, aequa laude dignum reputari debeat. Sunt igitur actiones morales intrinsecus bonae, iustae, honestae, ac proinde existit lex naturalis. Repugnat autem perfectissimi creatoris bonitati et iustitiae, ut bonum sine praemio, malum autem sine poena maneat. Absurdum ergo est cogitare, hominem a Deo in hac vita ad breve tempus fuisse constitutum tamquam fortunae casusque ludibrium sine ulla spe, sine timore ullo.

Igitur altera vita bonis speranda, malis autem pertimescenda. His fere gradibus ad religionem naturalem perducendi sunt increduli homines, qui dum magnum et singulare ingenium ostentare volunt, suam imbecillitatem atque impietatem demonstrant. Iam ad religionem reuelatam gradum faciamus.

Lege naturali tamquam basi fundata est religio reuelata. Per diversas reuelationes minime tamen sibi contrarias Deus voluntatem suam hominibus manifestavit, ipsumque proprium Filium humanae salutis reparatorem et religionis *lapidem angularem* constituit. Haec dogmata continentur in libris, quorum veritas non solum testimoniis fide dignis sed etiam splendidiorum miraculis fuit confirmata. Quis sanae mentis sibi persuadebit, iudaeos, quibus commissum fuit divinarum promissionum depositum, dolis fraudibusque fuisse seductos, atque in eam inductos falsam opinionem, se nempe liberatos fuisse ex Aegypto *in manu forti et brachio extenso*: infensissimos illorum hostes aegyptios variis flagellis fuisse oppressos: cananeos fuisse exterminatos, ut iudaei possiderent terram *fluentem lac et mel*, atque toto hoc tempore Deum populum hebraeo suae praesentiae et protectionis illustria atque perpetua argumenta dedisse? Quis crediderit, iudeos haec omnia sine ullo fundamento facile credidisse, cultumque onerosum sine ulla ratione sibi imposuisse?

Divinum certe opus esse necessum est longam prophetiarum seriem, quae non interrupto multorum saeculorum cursu exitum habuere. Oracula ista eventus humanae cognitioni longe impervios

praenuntiabant: messiam clare designabant, in Christo adimpleta fuisse: Christo conveniebant omnes prophetiarum characteres: suam coelestem missionem factis in omnibus fere naturae partibus miraculis comprobavit: quae nec ab ipsis crudelissimis hostibus negari potuere. Nulla certe fraudis suspicio esse potest. Quis crediderit; statim appositos fuisse falsos testes qui supplicia mortemque ipsam pro mendaciis subire non dubitaverint? Nemo sibi persuadebit, humanam esse religionem ab imperitis hominibus omni humano auxilio destituta propagatam, a potentissimis regibus impugnatam, humanis inordinatisque adfectibus contrariam, brevi tamen temporis intervallo longe lateque constitutam. Ita pedetentim ad religionis reuelatae doctrinam progrediendum est, atque tandem ad infallibilem reuelationis interpretem sanctam catholicam, apostolicam, et romanam ecclesiam, extra quam nulla salus esse potest, Deo dante, incredulos adducere non erit difficile. Sed alia dogmata tractare ad theologos pertinet. Brevem doctrinae seriem ex ordine exposuisse satis sit.

APPENDIX.

De erroribus theologiae naturali adversis.

I.

Existentiam Dei vel ex contemplatione huius universi vel ex animae nostrae consideratione aliisque argumentis plurimis evidenter demonstravimus. Si tamen aliquis inveniri possit luminis naturalis usu ita destitutus, vel cupiditatum tenebris